

Justis- og beredskapsdepartementet
Kun levert digitalt på regjeringen.no

Deres referanse: 23/4804
Vår referanse: 2023/198
Dato: 20/02/2024
Publikasjonsnr: NIM-H-2024-012

NIMs høringsuttalelse – forslag til endringer i straffeprosessloven (unntak fra lengstefristen for begjæring av gjenåpning i sivile saker)

1. Innledning

Norges institusjon for menneskerettigheter (NIM) viser til departementets høringsbrev av 15.12.2023 med forslag til endringer i reguleringen av lengstefrist for begjæring om gjenopptakelse av sivile saker i visse tilfeller.

Foranledningen til forslaget er særlig tilfeller hvor det har vist seg at et sivilt krav er basert på en dom i straffesak som ikke lenger kan opprettholdes, typisk hvor den erstatningspliktige i mellomtiden er frifunnet i straffesaken etter gjenåpning av denne. Dersom et korresponderende sivilt erstatningsansvar for den domfelte ikke kan prøves på nytt fordi fristen for gjenåpning er utløpt, vil det kunne være et rettsikkerhetsproblem. Et slikt typetilfelle er aktualisert gjennom saken som ledet frem til Agder lagmannsretts gjenåpning av en sak om oppreisning i 2022, jf. høringsnotatets gjennomgang i avsnitt 3.2.4 (saken om den såkalte «fetteren»).

2. Menneskerettslige sider

NIM viser til departementets redegjørelse for Grunnloven og internasjonale forpliktelser, som vi utdyper noe.

Grunnloven § 96 annet ledd fastsetter at «[e]nhver har rett til å bli ansett som uskyldig inntil skyld er bevist etter loven.» I høringsnotatet berøres tilfeller der det er på det rene, særlig ut fra beslutninger fra offentlig myndighet (påtalemyndighet, domstol eller Gjenopptakelseskommisjonen) at sivile krav er begrunnet med en fellende straffedom som har vist seg å være uriktig. Dersom en dom om for eksempel erstatningsplikt for den tidligere domfelte er begrunnet med at vedkommende har begått en straffbar handling, kan en opprettholdelse av erstatningsplikten i seg selv krenke denne uskyldspresumsjonen.

Den domfelte kan ha rettskrav mot staten på å få anerkjent brudd på uskyldspresumsjonen, uavhengig av hvordan dette bruddet har skjedd. Den domfelte kan også ha krav på erstatning mot staten for tap påført av en tidligere dom om erstatning eller oppreisning, uansett gjenåpning. Etter NIMs syn bør forholdet mellom

de foreslåtte reglene og uskyldspresumsjonen behandles mer i detalj i en eventuell proposisjon.

De avklaringene som har ledet til frifinnelse i straffesaken, kan også tenkes å ha avdekket andre erstatningskrav, herunder krav mot andre gjerningsmenn eller krav mot staten for eksempelvis manglende etterforskning, som kan være vanskelig å forene med en allerede avsagt dom om et sivilt krav.

Utkastet tar sikte på å endre fristreglene for gjenåpning av sivile saker, slik at tidsforløpet i mindre grad skal hindre korrigeringer som anses nødvendige.

Som saken fra Agder lagmannsrett viser, kan domstolene ut fra forrangs betraktninger i noen tilfeller tillate gjenåpning selv om norsk prosesslovgivning ikke åpner for det. Hvis en opprettholdelse av erstatningskrav krenker uskyldspresumsjonen, følger det uansett av forrangsbestemmelsen i menneskerettsloven at en norsk fristregel kan må vike.

Vi er likevel enige i at det er ønskelig med en nærmere lovregulering av temaet. Dette vil også styrke forutberegneligheten og i visse tilfeller bedre ivareta menneskerettighetene i tråd med subsidiaritetsprinsippet.

Grunnloven § 95 og EMK artikkel 6 inneholder ikke direkte krav til regler om gjenåpning som sådan. For straffeprosessuelle regler på dette området har EMD likevel uttalt at de reglene man velger å gi må utformes med «particular clarity and precision» og ivareta hensyn til involverte parter.¹ I lys av dette har NIM enkelte kommentarer til forslaget.

3. Gjenåpning av sivilt krav i samme sak som gjenåpnet straffesak

Forslaget til nytt første ledd i straffeprosessloven § 435 volder isolert ikke problemer som NIM kan se. Etter forslaget kan en part kreve avgjørelse av sivile krav i den gjenåpnede straffesaken når dette lar seg gjøre i samme prosessform, og uansett frist.

Vi forstår at utkastets henvisning til vilkårene i straffeprosessloven § 434 innebærer at man ikke skal se hen til vilkårene for gjenåpning i tvistelovens § 31-3 flg., og at det ikke skal skje noen egen prøving av en begjæring om gjenåpning for de sivile kravene dersom straffesaken er besluttet gjenåpnet. Gjenåpning av straffesaken er nok til at gjenåpning «kan kreves» også for de sivile kravene. Vi forstår det også slik at resultatet i straffesaken skal legges til grunn for det sivile kravet, uansett tvistelovens vilkår for gjenåpning. Siden forslaget slik sett har betydning for vilkårene for gjenåpning og ikke bare selve fristen, er det mulig at dette bør klargjøres eller kommenteres.

Vi har heller ikke innvendinger til forslaget om at staten dekker erstatning som er utbetalt for mer enn 10 år siden. Dette ivaretar hensynet til å unngå tilbakevirkning for de som tidligere er tilkjent erstatning eller oppreisning, jf. Grunnloven § 97.

---

¹ Se [EMD Moreira Ferreria mot Portugal \(2\)](#), avsn. 66 og 67, også sitert i høringsnotatet.

Vi nevner også at staten kan ivareta sine interesser i form av partshjelp i både sivile saker og straffesaker.²

4. Gjenåpning i «andre tilfeller»

Annet ledd i den foreslåtte § 435 bestemmer at gjenåpning av sivile krav «i andre tilfeller» skal følge tvistelovens regler, og at fristen på ti år da ikke skal gjelde når kravet springer ut av en handling som er særlig alvorlig (foreløpig foreslått er drap, voldtekt og seksuelle overgrep mot mindreårige).

Slik denne bestemmelsen er utformet, er ikke ordlyden knyttet direkte an til det som er foranledningen til forslaget – nemlig en regulering av de tilfellene hvor det viser seg at den bakenforliggende straffesaken ikke lenger kan legges til grunn. Vi forstår ordlyden slik at lengstefristen bortfaller i *alle* tilfeller som bygger på slike straffebed, men hvor det ikke foreligger en gjenåpnet straffesak som kravet kan behandles i – uansett grunnen til det.

Vi leser høringsnotatets avsnitt 7.3 slik at man ved denne bestemmelsen har sett hen til de samme formålene som ved første ledd, men hvor det altså ikke finnes noen gjenåpnet straffesak å behandle de sivile kravene i – for eksempel fordi vedkommende ble frifunnet i straffesaken (slik tilfellet var i Agder lagmannsretts sak) eller at den alternative gjerningsmann aldri finnes fordi man etter hvert anser saken som uoppløst og det ikke reises ny straffesak mot noen.

Slik forslaget er utformet, vil ordlyden likevel innebære en *generell* opphevelse av fristen for gjenåpning i alle saker som er basert på disse straffebedene, også der straffedommen står ved lag og det ikke har inntrådt noe nytt. Ved annet ledd er det ikke noe krav om at straffesaken er gjenåpnet eller begjært gjenåpnet. Det innebærer i så fall at domfelte uten noen tidsbegrensning kan begjære gjenåpning basert på de forskjellige gjenåpningsalternativene som fremgår av tvisteloven § 31-3 flg. Forslaget favner altså ganske vidt ved at en domfelt eksempelvis kan begjære gjenåpning basert prosessuelle anførsler om habilitet mv. i den tidligere sivile saken, som ikke diskuteres i høringsnotatet. Det vil vel åpne for gjenåpningsbegjæringer i flere tilfelle enn formålet tilsier.

Det kan på den annen side spørres om forslaget også har *begrensninger* som gjør at formålet ikke oppfylles på beste måte. Av høringsnotatet avsnitt 7.1, avslutningsvis, fremgår at forslaget om unntak fra lengstefrist er begrenset til de tilfellene hvor et sivil krav opprinnelig er pådømt i en straffesak. Det vil si at unntaket ikke skal gjelde hvor for eksempel et oppreisningskrav er pådømt i en separat sivil sak etter straffesaken. NIM bemerker at dette ikke fremgår eksplisitt av ordlyden, men muligens kan utledes av at bestemmelsen er foreslått plassert i straffeprosessloven. I så fall blir adgangen til

---

² Se HR-2010-1715-U og HR-2014-947-U hvor reglene om partshjelp anvendes analogisk i straffesak.

gjenåpning avhengig av hvilken prosessform det sivile kravet opprinnelig ble behandlet i, hvilket ikke så godt ivaretar hensynet til uskyldspresumsjon mv., som er forslagets bakgrunn. Det bør klargjøres om meningen er å gjøre et slikt skille, og i tilfelle om dette kan medføre at reelt like tilfeller behandles ulikt.

Annet ledd gir heller ikke noe *krav* på gjenåpning, slik første ledd gjør. Det vil si at en begjæring om gjenåpning etter annet ledd må oppfylle de øvrige vilkårene etter tvisteloven. I de tilfellene hvor det er avsagt en ny, frifinnende dom i straffesak, vil nok det vanligvis anses som en slik feil som kan tilsi gjenåpning etter § 31-4. Det praktiske er vel at en frifinnende dom etter gjenåpning av straffesaken leder til gjenåpning av den sivile saken, fordi dette innebærer nye «opplysninger» etter § 31-4 a). Det stilles imidlertid tilleggsvilkår, som at gjenåpning ikke kan baseres på anførsler som er forkastet ved sakens ordinære behandling. Straffesaken kan også være gjenopptatt av andre grunner enn de rent bevismessige, for eksempel på grunn av endret lovtolkning (straffeprosessloven § 392). Også av disse grunner ville det være ønskelig om en lovproposisjon kommenterer forholdet mellom den foreslåtte fristendringen og vilkårene for oppreisning noe nærmere.

Departementet har også bedt om kommentarer til den foreslåtte avgrensingen til visse, alvorlige straffebed.

Etter NIMs syn ville det trolig bedre ivareta hensynet til uskyldspresumsjonen, og eventuelt reparasjonsplikten, om en utvidet adgang til gjenåpning ble knyttet til tilfeller hvor det er på det rene, særlig ut fra beslutninger fra offentlig myndighet (påtalemyndighet, domstol eller Gjenopptakelseskommisjon), at sivile krav er basert på en uriktig dom i straffesak.

Etter NIMs oppfatning er det heller ikke gitt at gjenåpningsadgangen bør være begrenset til de mest alvorlige sakene. Uskyldspresumsjonen gjelder også de som er uriktig domfelt i mindre alvorlige saker. Selv om det kan oppfattes som særlig støtende med uriktige avgjørelser i de alvorligste sakene, er slike rettssikkerhetshensyn generelle. Det kan i seg selv være uheldig å lovfeste et gradert vern. Størrelsen på erstatningsbeløp henger heller ikke nødvendigvis sammen med typen av straffebed. Selv om man mener at det er størst behov for gjenåpning i alvorlige saker, er det også i slike saker at belastningen ved en gjenåpning vil være størst for partene. Til dette kommer at det neppe vil være mange saker hvor slike vilkår for gjenåpning er oppfylt.

Vi bidrar gjerne til ytterligere diskusjon om temaet dersom det er ønskelig.

Vennlig hilsen
for Norges institusjon for menneskerettigheter

Gro Nystuen
Assisterende direktør

Vidar Strømme
Fagdirektør

Dette dokumentet er elektronisk godkjent og har dermed ingen signatur.